

folyamatossága is. Sokkal jobban kellene továbbra is figyelni a professzori kar utánpótlására. Nem tűnik egészségesnek, ha bizonyos időközönként egyszerre nagyszámú emeritáló professzort kell pótolni, s emiatt a következő évtizedekben gyakorlatilag „befagy” a rendszer.

Másfelől, a kinevezett egyetemi tanároknak tudatában kell lenniük az utánpótlás nevelésében viselt felelősségüknek. A doktori iskolákban való aktív részvétel mellett erre a másik lehetőséget a pályázatoknak kell jelenteniük. Egy olyan időszakban, amikor a fiatal kutatóknak nagyon kevés esélyük van álláshoz jutni, a pályázati források felelős felhasználása jelenthet némi reményt, hogy a tehetségesek ne fordítsanak hátat a tudománynak vagy az országnak. Végül, de nem utolsósorban el kell döntenie fenntartónak,

akkreditációs bizottságnak, intézményvezetőnek egyaránt, hogy egy adott kar egyetemi képzést kíván-e, illetve képes-e nyújtani, vagy sem. Az egyetemi szint egyik ismérve – ma éppúgy, mint a középkorban – a megfelelő létszámú és súlyú professzori kar. Az egyetemi karokon, a bölcsészekről az orvosokig, az oktatók legalább 11–12%-a egyetemi tanár. Az a kar, amelyik ettől jelentősen elmarad, csak erős fenntartásokkal tekinthető egyetemi karnak. A rendszer mértéken felüli egyenlenségei, akár a tudományos, akár az oktatói teljesítmények oldaláról nézve az egész rendszer működését veszélyeztetik.

Kulcsszavak: *bölcsészettudomány, egyetemi tanárok, tudományos teljesítmény értékelése, tudománymetria, bölcsészettudományok helyzete*

IRODALOM

- Az MTA tudományos teljesítményének szerkezeti és minőségi jellemzői 2014. *A Web of Science és az MTMT alapján.* MTA KIK, 2015 • <http://tinyurl.com/05q357l>
- Bencze Gyula (2014): Hogyan lovagoljunk a tudományos teljesítményen? *Magyar Tudomány*. 175, 11, 1350–1353. <http://www.matud.iif.hu/2014/11/10.htm>
- Berács József – Zsótér Boglárka (2013): Doktori iskolák összehasonlító értékelése törzstagjaik tudományos tevékenysége alapján, *Magyar Tudomány*. 174, 2, 176–189. (gazdaságtudomány) • <http://www.matud.iif.hu/2013/02/06.htm>
- Braun Tibor (2010): Új mutatószámok tudományos folyóiratok értékelésére – valóban indokolt-e az impaktfaktor egyeduralma? *Magyar Tudomány*. 171, 2, 215–220. • <http://www.matud.iif.hu/2010/02/11.htm>
- Csaba László – Szentés T. – Zalai E. (2014): Tudományos-e a tudománymérés? Megjegyzések a tudománymetria, az impaktfaktor és MTMT használatához. *Magyar Tudomány*. 175, 4, 442–466. <http://www.matud.iif.hu/2014/04/12.htm>
- Glänzel, Wolfgang (2009): A tudománymetria hét mítosza – költészet és valóság, *Magyar Tudomány*. 170, 8, 954–964. • <http://tinyurl.com/qxv8b5a>
- Magyar Tudomány*. 2015/2 A tudásalapú társadalom és

- a különböző tudományterületek szerepe. Szerkesztők: Simai Mihály és Hunyady György. • <http://www.matud.iif.hu/2015/02/Tartalom.htm>
- Mosoniné Fried Judit – Horváth Dániel (2012): Tudományos fokozattal rendelkezők életpálya-vizsgálata. Fókuszban a mobilitás, *Magyar Tudomány*. 173, 8, 958–968. • <http://www.matud.iif.hu/2012/08/10.htm>
- Szegedy-Maszák Mihály (2015): Folyóirat vagy könyv: mérlegen a tudományos teljesítmény. *Magyar Tudomány*. 176, 4, 404–9. • <http://tinyurl.com/q848fyf>
- Vincze Imre (2014): Tigrislovaglás. *Magyar Tudomány*. 175, 11, 1345–1349. • <http://tinyurl.com/pwczr8h>
- Vinkler Péter (2015): Tudománymetriai értékelés a leghatásosabb közlemények mutatószámaival. *Magyar Tudomány*. 176, 11, 1355–1364. • <http://www.matud.iif.hu/2015/11/10.htm>
- Zolnai László – Papp Z. – Adománné Zolnai D. (2012): Frakcionált desztilláció. Frakcionális tudománymetriai mutatók intézményi szintű alkalmazása? *Magyar Tudomány*. 173, 12, 1478–1487. (fizika) • <http://www.matud.iif.hu/2012/12/10.htm>
- Zsoldos Attila (2015): A tudományos könyv és a tudományos teljesítmény mérése. *Magyar Tudomány*. 176, 4, 410–415. • <http://www.matud.iif.hu/2015/04/06.htm>
- URL: <http://tinyurl.com/ouhl6l4>

A KIRÁLY PÉNZE

Weisz Boglárka

tudományos főmunkatárs,
az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Lendület
Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport vezetője
weisz.boglarka@btk.mta.hu

„Ha pénze is annyi lett volna Zsigmondnak, mint esze, a történelem legnagyobb birodalmát alapította volna meg hosszú uralkodása alatt.” – írta Krúdy Gyula, és amint a későbbiekben látni fogjuk, Zsigmond, ahogy a legtöbb középkori magyar uralkodó, igyekezett minden lehetőséget megragadni a pénzszerzésre. A következőkben olyan módszereket mutatok be, amelyek segítségével a király az uralkodói hatalmát felhasználva újabb és újabb jövedelemforrásokra tett szert az ország kincstára, avagy saját pénztárcája feltöltésére. Ha a királynak több pénzre van szüksége, mint amennyi a rendszeres jövedelmeiből befolyik, gondolhatnánk, két dolgot tehet: elveszi attól, akinek van, vagy csinál magának.

A pénzverési jog a középkor folyamán feltéve őrzött joguk volt a magyar uralkodóknak, a legritkább esetben engedélyezték az autonóm pénzverést, azaz önálló, nem királyi pénz verését. Minden uralkodó veretett legalább egy érmét, hiszen a pénzverés presztízcélokat is szolgált. Egyetlen érmetípust ismerünk például Orseolo Pétertől a 11. századból; természetesen, ahogy előre haladunk az időben, az érmetípusok száma emelkedett. A pénzverés azonban önmagában nem termelt jövedelmet, éppen ellenkezőleg: meglehetősen költséges volt. Az új pénzből jövedelmet a pénzüjítás vagy kényszerbevéltés révén le-

hetett szerezni. A rendszertelen ütemű pénzüjítást Salamon király vezethette be, a periódikus váltás I. Szent László uralkodása alatt alakulhatott ki. Így tehát idővel rendszeres bevétele keletkezett az uralkodónak, amit a 13. századi források *kamarahasznának* neveznek. A rendszer azon a középkori gyakorlaton alapult, hogy a pénznek nem névértéke volt, hanem annyit ért, amennyi nemesfém tartalmazott, és a király kevesebb, azaz kisebb súlyú új pénzt adott, mint amennyi régibtől beszédett alattvalóitól. Hogyan lehetett ezt a rendszeres bevételt növelni? A legegyszerűbb módja a pénzrontás volt: a veretek súlyát és nemesfém tartalmát is csökkenteni lehetett, miközben az átváltásnál ezt nem vették figyelembe, így jelentős plusz bevételt lehetett elérni. A gyakorlatban ezt úgy kell elképzelnünk, hogy az uralkodó meghatározott súlyú ezüstöt szedett be kamarahasznaként, cserébe pedig meghatározott számú dénárt adott, pénzrontás esetén a dénárok száma megegyezett, csakhogy az érmék nemesfém tartalma messze elmaradt a korábbi pénzekétől. Egy másik lehetőséget alkalmazott I. Károly: beszüntette a kötelező pénzváltást 1336-ban, a kamarahasznát függetlenítette a pénzváltástól, mértékét 3 garasban állapította meg, és minden évben kivetette, azaz adóvá tette. Ezzel párhuzamosan azonban előírta a királyi pénz

használatát a királyi és földesúri adózásban, a vámszedésben, a kereskedelemben és minden olyan tevékenységben, ahol pénzforgalom adódott, azaz a pénzváltást mégiscsak fenntartotta, sőt, kötelezően előírta. Az ötlet, mondhatni, zseniális volt, már-már úgy tűnhetett, a király könnyít alattvalói sorsán, miközben valójában plusz nyereségre tett szert. A turpisság hamar kiderült, így, minden bizonnyal a nyomásnak engedve, 1338-tól az uralkodó a közepes és kisdénárokat „örökkön tartónak” (*perpetuo duraturus*) rendelte. Ez természetesen azt jelentette, hogy abban az évben a pénzváltást mindenképpen le kellett bonyolítani, hiszen az adók, vámok fizetésénél a továbbiakban is érvényben volt a korábbi szabály, miszerint csak az uralkodó pénzével lehet azokat kifizetni, a későbbiekre azonban ez alól, legalábbis az ország alattvalói, mentesültek. Ha arra gondolunk, hogy 12. század végén az országban járt harmadik keresztes hadjárat résztvevőit a magyar pénzváltók jelentősen megkárosították, az átváltáskor az idegenek állítólag pénzüik értékének 60–80%-át is elveszítették, nem kétkelhetünk abban, hogy a pénzváltás jó üzlet volt, még akkor is, ha ennél bizonyosan szerényebb nyereséget jelentett.

A bevételeket növelni lehetett egy új, korábban nem szedett adó vagy vám bevezetésével is. Ez utóbbiak közé tartoztak a külkereskedelmet sújtó vámok. II. András az országba behozott árukat vámostatta meg, mégpedig az áru értékének harmincadrészét kellett megfizetniük mind a külföldieknek, mind az ország lakosainak, ha idegen országból cikkek hoztak be a Magyar Királyságba. Ezt a harmincadnak nevezett vámot II. András, úgy tűnhet, felesége, Gertrúd jövedelmeinek gyarapítása érdekében hozta létre, hiszen a harmincadot a királyné jöve-

delméhez sorolta. Ezen kívül nem ismerünk az Árpád-korból egyetlen olyan adót, illetve vámot, amelynek bevezetését a királynéi bevételek növelése érdekében vezettek volna be. Sajnálatos módon azonban ebből nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket a II. András és Gertrúd közötti viszonyra vonatkozóan, ugyanis politikai okok álltak a háttérben, nem pedig a férj és a feleség kapcsolata. A harmincad ugyanis olyan vám, amely esetében, más vámostól eltérően, nem találjuk meg a királykettejét és az ispán harmadát, azaz a befolyt vámon az uralkodó nem osztozott a megyésispánnal kétharmad-egy-harmad arányban. Mégpedig azért, mert nem királyi, hanem királynéi jövedelemként jött létre. Mindez pedig tökéletesen illeszkedik II. András új berendezkedéspolitikájához, az ispáni hatalom csorbításához. A beszedett harmincaddal pedig a király úgy rendelkezett, mintha a sajátja lett volna, azaz valójában nem is a királyné, hanem a király kincstárát töltötte meg, ráadásul anélkül, hogy arra a királyi tanácsnak bármi befolyása lett volna, azaz politikai kontroll nélküli jövedelemre tett szert olyan egyszerűen, hogy azt királynéi jövedelemnek tűntette fel. A bevételt a későbbiekben nemcsak újabb és újabb harmincad-szedő helyek felállításával lehetett növelni, így biztosítva, hogy senki se kerülhesse el annak fizetését, hanem a 14. század második felétől a fizetési kötelezettséget kiterjesztették az országból kivitt árukra is. A harmincad mértékét is változtatni lehetett, és ez is megtörtént, a 15. század közepétől már az áru értékének 5%-át, azaz huszadot kellett fizetni. Erdélyben ennek megfelelően neve megváltozott *huszadna*, az ország többi részén azonban a megszokott *harmincad* név maradt fenn. Megjelent ezek mellett a 15. század második felében a *negyvened*. Azt, hogy a negyvenedet, mely a

huszadnak pont a fele volt, hasonlóképpen külkereskedelmi vámnak kell tekinteni, több forrás is alátámasztja, de nem a harmincad csökkentésével állunk szemben, hanem egy új vámtípus bevezetésével. Erre utal legalábbis, hogy a negyvened csak olyan helyeken mutatható ki, ahol korábban harmincadot nem szedtek, és a harmincadszedés is tovább folyt. Sajnos a negyvened azon jövedelemforrások közé tartozik, mint a rejtélyes *ruqa penez*: tudjuk, hogy létezett, a pontos tartalmát azonban már nem árulják el a források.

A jövedelemgyarapítás egy újabb módszere az adó vagy vám nevének megváltoztatása, amivel az addig kiadott felmentéseket lehetett egy tollvonással semmissé tenni. Ennek legismertebb példája Mátyás király 1467. évi rendelkezése: Mátyás eltörölte a kamarahaszna adót, és helyette bevezette a királyi kincstár adóját (*tributum fisci regalis*), a harmincad-vám helyett pedig bevezette a koronavámost (*vectigal coronae*). A királyi kincstár adója esetében megváltoztatta az adószedés módját is, ezzel megtöbbszörözte a befolyt összeget. Koronavámszedő helyekként Mátyás a korábbi harmincadhelyeket jelölte ki, és hogy minél gyorsabban hozzájuthasson a jövedelem legalább egy részéhez, az ezeken a helyeken élőktől meghatározott összeget szedett be, függetlenül attól, hogy milyen mértékben és értékben folytatnak külkereskedelmet.

A 13. századtól rendszeresen találkozunk különböző célokból kivetett rendkívüli adóval. Így például a 13. században azon években, amikor nem volt pénzüjtás, így a király nem számolhatott a kamarahasznával, kivetette a kamarahaszna *collecta*-ját, így segítve elő, hogy jövedelme ezen években se csappanjon meg. A királyi család fontosabb eseményeinek költségeire is kivethettek az uralkodók rendkívüli adót: IV. Béla ifjabb fia, Béla

herceg házassága alkalmával hét-dénáros *collecta* szedését írta elő, mely később Szlavóniában rendszeresen szedett adóvá, a szlavóniai kamarahasznává alakult át. A leggyakoribb oka azonban a rendkívüli adóknak a hadjáratok költségeinek fedezése. Erre már a 13. századból ismerünk példát. Zsigmond király 1387-ben *hetedadó* néven egyszeri rendkívüli és általános jövedelemadót vetett ki a lázadó Horvátiak ellen indítandó sereg felállítására, mely a jobbgáyságot, a mezővárosokat és a városi polgárságot egyaránt terhelte. A hetedadó, ahogy neve tükrözi, az adóalanyokat jövedelmük hetedrészének átadására kötelezte. Sopron számára ez akkora teher volt, hogy csak részletekben tudta kifizetni, az utolsó részletet, 1700 aranyforintot, csak 1390-ben, akkor tehát, amikor az adó eredeti kivetésének célja okafogyottá vált. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy mentesülhettek volna alóla, és valójában Zsigmondnak sem jelentett soha problémát a befolyt adók elkötése.

Ha a királynak halaszthatatlanul pénzre volt szüksége, kincstára pedig kongott az ürességtől, a legegyszerűbb volt valamit értékesíteni, avagy zálogba adni, esetleg kölcsönt venni fel valakinek a kezességével zálogtárgy nélkül. Persze, ez utóbbi esetet kivéve, úgy tűnhet, hogy az uralkodói hatalom a pénzszerzés e módja során nem érvényesült, és valóban, számos esetben a zálog értéke és a kölcsönösszeg közti különbség inkább a király szorult helyzetét, mintsem hatalmát mutatja. Mégis, ismerünk ellenpéldákat. 1217-ben a szentföldi hadjáratára induló II. András király útba ejtette Veszprémet, s a püspökség kincstárából magához vette „a boldog emlékü Gizella királyné koronáját”, amelyet aztán Palesztinában – költségei fedezésére – pénzzé tett. A korona többet nem is került vissza, a

király pedig földadománnyal kárpótolta az egyházat. Amikor Zsigmond 1416-ban Angliában járt, több ékszer, arany és ezüst tárgyat kapott ajándékba, így például egy nyakéket gyémántfüggővel, aranykannákat, a Szent György-rend térszalagját. Mindezeket a flandriai Brugge-ben elzalogosította Eberhart Windecke közvetítésével, aki kezességet vállalt az uralkodóért. Windecke hiába várt Bruggeben, az uralkodó nem küldte a pénzt, így Konstanzba sietett Zsigmondhoz. Átadom a szót Windeckének: „Ott pedig oly sokszor és sürgetően kérleltem az uralkodót adóssága megfizetésére, hogy az hirtelen haragra getjedt, és megfenyegetett, hogy megbecsteléníti az anyámat”. Zsigmondról köztudomású, hogy nem szívesen szalasztott el egyetlen alkalmat sem, ha kifejezésre juttathatta rajongását a nők iránt, ez alkalommal azonban más, személyiségéhez szintén közel álló megoldást választott: egy újabb kölcsönből származó összeggel törlesztette adósságát. A zálogosítások közül azonban sokkal jelentősebbek voltak a várakat, városokat, vagy akár nagyobb összefüggő területeket érintőek, s míg az előbbiekkal az előkelők is éltek, az utóbbiakat csak uralkodók teheték meg. Ezek közül talán legismertebb a szepesi városok esete. Zsigmond 1412-ben 37 ezer cseh garasért cserébe tizenhárom szepesi várost, valamint Gnézda, Podolin és Lubló várát is zálogba adta Ulászló lengyel királynak, és azok lengyel kézen is maradtak 1772-ig.

Előfordult, hogy a királyok már-már feleszegették lehetőségeik határait, amikor új jövedelemforrás után néztek. Mint korábban említettem, a 13. századtól az uralkodók előszeretettel éltek rendkívüli adókkal, azokat az egyházak népeire is kirótták, II. András azonban még ennél is tovább ment, és nem csak az egyházak népeit, hanem az egyházi szemé-

lyeket is megadóztatta. Az uralkodó a beregi egyezményben ígéretet tett ugyan arra, hogy a pápa megkérdezése nélkül nem vet ki adót az egyházakra, mégis, a pápa válaszát meg nem várva adót rótt ki rájuk, amiért a boszniai püspök és társai az országot egyházi tilalom alá vették, és nem akarták feloldozni a királyt addig, míg ígéretet nem tesz, hogy visszaadja, amit az adóból kapott, vagy a pápa ítélete alá veti magát. A király szerint azonban ily esküt megtartani annyi, mint lemondani a királyi méltóságról. Azt kérte a pápától hát, hogy semmit se legyen köteles visszaadni, és ezután mérsékelt adót szedhessen az egyháziaktól, különösen azért, mert országa védelmére gyakran súlyos költségeket fordít.

Az egyházak esetében a királyi pénzszerzés egy újabb módszere volt, amikor nem adót vetett ki az uralkodó, hanem az egyházak jövedelmének bizonyos százalékára tartott igényt. Az egyházi tized huszada és százada a királyt illető jövedelem volt. Az egyháznak fizetett tizedet Szent István rendelte el törvényében, majd Kálmán a királyi adókból és vámokból (*tributum et vectigalium*) is a tized megadását határozta el. A huszad kivetésének kezdetét nem ismerjük, azt azonban tudjuk, hogy a 12. század elején már II. Béla a váci püspökség királyi huszadát a dömösi Szent Margit egyháznak adományozta. Mind a huszad, mind a század az egyházi tized meghatározott része volt, azaz nem a tizeden felül kivetett jövedelem.

Zsigmond 1397. évi törvényében rendelkezett arról, hogy az egyházak jövedelmének a felét az ország védelmének költségeire az egyházak kötelesek átadni az uralkodónak. A törvény már egy ideje, bizonyíthatóan 1393 óta élő gyakorlatot rögzített. Beszédese Zsigmond uralkodása alatt végig kimutatható, szinte minden évben kivetett adóvá (*taxa*) vált.

Rendkívüliségét már csak az jelezte, hogy beszédésének időről időre változó jogcímét mindig szükségesnek látták megemlíteni. A hadiadót az egyházi középérték fizette, mivel a főpapság bandériumokat állított ki, így katonaaállítás kötelezettségük következtében nem is lehettek a hadakozás okán szedett adók alanyai. A főpapság jövedelmeihez teljesen más úton jutott hozzá a király. Ha egy egyházmegyét az uralkodó „üresedésben” tartott, azaz élén nem állt érsek vagy püspök, a főpapot illető jövedelem „a királyi kincstárba, illetve a király által megbízott kormányzó kezébe vándorolt”. Ez utóbbi esetben ugyan a kincstár jövedelme nem gyarapodott, mégis lehetőséget teremtett arra, hogy plusz kiadások nélkül oldjon meg az uralkodó jelentős problémákat. Így például az 1430-as években a Tallóci család tagjai a rájuk bízott püspökségek jövedelmeit a déli határvidék védelmére fordították. Ez jelentős könnyebbség volt az uralkodói kincstár számára, ha arra gondolunk, hogy a déli végvárrendszer költsége hozzávetőlegesen 300 000 aranyforint volt, míg az ország átlagos évi jövedelme a rendkívüli adóval is éppen csak hogy elérte a 400 000 forintot.

I. Károly nem elégedett meg a magyarországi egyházi tizedből származó jövedelemmel, hanem elérte, hogy a pápai tizedekből, melyet az egyházfő a hitetlenek ellen indított háború címén vetett ki a papi tizedre, is részesüljön a Magyar Királysággal szomszédos hitetlenek ellen folytatott harc címén. Az 1332 és 1337, valamint az 1338 és 1342 között Magyarországról beszédett pápai tizedek egyharmada a magyar kincstárba jutott.

Köztudott, hogy a nemesség a középkorban adómentességgel rendelkezett, ezért azt hihetnénk, hogy egyetlen uralkodónak sem volt akkora hatalma, hogy a nemességet adózásra bírja. Zsigmond a bázeli zsinat határozatai értelmében a husziták elleni harc költségeire a világiak vagyonának ötvened részére tartott igényt adóként. A Német Birodalomban ennek behajtásához valóban nem volt elég hatalma, a Magyar Királyságban azonban, úgy tűnik, képes volt átvinni akarátát. Mindenkitől éves jövedelmének ötvened részét követelte, a vagyonnak – a készpénznek, a kincseknek, kölcsönadott összegeknek – az ezredrészt, míg a biztos jövedelem nélküliek hat dénár fejadót fizettek. Az adó alól csak a személyes használatra szolgáló lovak, fegyverek, ruhák mentesültek. A rendelkezés, amelyet ma vagyondézmának neveznénk, a leghatalmasabb előkelőktől a vagyontalan parasztokig mindenkire vonatkozott. Az országlakosok, ismervé Zsigmond kreativitását a jövedelemforrások felkutatásában, biztosítékot csikartak ki Zsigmondtól, hogy csak egyszeri alkalommal él ezzel a durva eszközzel. Zsigmond erre természetesen ígéretet tett, amit sikerült is betartania, bár ehhez nyilván segítséget kapott az ötletért amúgy sem lelkesedő alattvalóitól. Tény mindenestre, hogy az ügyre vonatkozó forrásaink a nemesek vagyondóójának szedőit is emlegetik, nem kétkedhetünk abban, hogy Zsigmond véghezvitte akarátát, így a hatalom akár a nemesség adóztatását is lehetővé tette a középkorban.

Kulcsszavak: *hatalom, pénzváltás, adó- és vám-szedés, harmincad, zálogosítás*

IRODALOM

- Balogh István (1929): *Velecei diplomaták Magyarországról (1500–1526)*. Szeged
- Döry Franciscus – Bónis G. – Bácskai V. (Ed.) (1976): *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II.)* Budapest
- Eckhart Ferenc (1908): *A királyi adózás története Magyarországon 1323-ig*. Arad
- Engel Pál (2003): A magyar királyság jövedelmei Zsigmond korában. In: Engel Pál: *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. (válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő) Budapest, 426–432.
- Iványi Béla (1910): *Bárfu szabad királyi város levéltára. 1319–1526*. Budapest
- Kovács László (1997): *A kora Árpád-kori pénzverésről. Értelméleti és régészeti tanulmányok a Kárpát-medence I. (Szent István és II. Vák) Béla uralkodása közötti időszakának (1000–1141) érméiről*. Budapest
- Krúdy Gyula (1913): *Magyar király-idyllek*. Budapest
- Kubinyi András (1990): A Mátyás-kori államszervezet. In: Rázsó Gyula – V. Molnár László (szerk.): *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Budapest, 54–147.
- Mályusz Elemér (1984): *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*. Budapest
- Neumann Tibor (2012): *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458–1526)*. Budapest
- C. Tóth Norbert (2012): A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt. *Gazdaság és Társadalom. Journal of Economy and Society*. Különszám
- C. Tóth Norbert – Lakatos B. – Mikó G. (2014): *A pozsonyi prépost és a káptalan viszálya (1421–1425). A szentszéki bíráskodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezet és működése a XV. század elején*. Budapest
- Vatikáni Magyar Okirattár (Monumenta Vaticana Hungariae) (1887): *I/1. Pápai tized-szedők számadásai 1281–1375. Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria*. Franklin, Budapest
- Weisz Boglárka (2010): Királyi adók Szlavóniában a középkor első felében (11–14. sz.). In: Font Márta – Fedeles T. – Kiss G. (szerk.): *Aktualitások a magyar középkorkutatásban. In memoriam Kristó Gyula (1939–2004)*. Pécs, 125–140.
- Weisz Boglárka (2011): Az Árpád-kori harmincadvám. In: Cabello, Juan – C. Tóth Norbert (szerk.): *Erősségénél fogva várépítésre való: Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére*. Nyíregyháza, 267–278.
- Weisz Boglárka (2012a): II. András jövedelmei: régi és új elemek. In: Kerny Terézia – Smohay András (szerk.): *II. András és Székesfehérvár*. Székesfehérvár, 49–80.
- Weisz Boglárka (2012b): A kamara haszna okán szedett collecta. In: Bagi Dániel – Fedeles T. – Kiss G. (szerk.): *„Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére*. Pécs, 547–558.
- Weisz Boglárka (2013): Entrate reali e politica economica nell'età di Carlo I. In: Csukovits Enikő (A cura di): *L'Ungheria angioina*. Roma, 205–236.
- Weisz Boglárka (2014): Árpád-házi királynéi jövedelmek. Gertrúd királyné udvartartásának pénzügyi hátteréről. In: Majorossy Judit (szerk.): *Egy történelmi gyilkosság magójára. Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013. Konferencia tanulmánykötet. (Ferenczy Múzeum Kiadványai, A. sorozat: Könyvek - Monográfiák, 2)* Szentendre, 51–60.
- Windecke, Eberhard (2008): *Eberhard Windecke emlékiratai Zsigmond királyról és konáról*. (fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Skorka Renáta) História Alapítvány, Budapest

AZ ÍZÜLETI GYULLADÁS MINT SZÍV-ÉRRENDSZERI RIZIKÓFAKTOR

Szekanecz Zoltán

az MTA doktora, tanszékvezető,
Debreceni Egyetem Általános Orvosi Kar Reumatológiai Tanszék, Debrecen
szekanecz.zoltan@med.unideb.hu

A közleményt atyai tanítómesterem,
Szegedi Gyula akadémikus
emlékének ajánlom.

Bevezetés

Csak néhány évtizede ismert, hogy – József Attila szavaival élve – az ízületi gyulladásban (arthritisben), valamint a szisztémás autoimmun (kötőszöveti) betegségekben szenvedők mint „... a mosónők, korán halnak” (Szekanecz, 2013). Bár a szisztémás gyulladás következtében elsődlegesen valóban az ízületek mennek tönkre, ami önmagában is funkciókárosodáshoz, életminőség-romláshoz vezet, ugyanez a gyulladás számos más szervrendszert is érint. Ennek következtében például az ízületi gyulladások prototípusában, reumatooid arthritisben (RA) (Harris, 1986) és egyéb krónikus gyulladásos reumatológiai, autoimmun megbetegedésekben másodlagosan felgyorsult érlemeszesedés (ateroszklerózis), ennek következtében fokozott szív-érrendszeri (kardiovaszkuláris, CV) morbiditás és mortalitás alakul ki. De az arthritiszek együtt járnak másodlagos csontvesztéssel (oszteoporózis) (Szekanecz, 2012), malignus daganatok fokozott rizikójával (Szekanecz et al., 2008), de

presszióval és más társbetegségekkel is. Összességében az artritiszes betegek várható élettartama akár öt-nyolc évvel is rövidebb lehet, mint embertársaiké, ami a hazai férfiak közismerten alacsony élettartamát tekintve jelentősnek mondható. A halálozás harmadáért-felért pedig egyértelműen a CV-betegségek és a stroke felelősek. Mint már jeleztem, a felgyorsult (akcelerált) ateroszklerózis és, ennek következtében, a megnövekedett CV-morbiditás és mortalitás gyulladásos háttere leginkább RA-ban tanulmányozott és ismert (ezért a továbbiakban is döntően erre fókuszálunk), de ugyancsak jellemző a szpondilarthritiszekre (például Bechterew-kór), köszvényre, gyermekkori arthritiszekre, lupusbetegségre (SLE), szklerodermára, gyulladásos izombetegségekre, antifoszfolipid szindrómára (APS), pikkelysömörre, gyulladásos bélbetegségekre is (Shoenfeld et al., 2005).

Ebben az összefoglalóban áttekinthetjük a krónikus gyulladásos kórképekhez társuló másodlagos ateroszklerózis és CV-betegség kialakulását, a korai felismerés, megelőzés és kezelés lehetőségeit, valamint a gyakorlati ajánlásokat. A betegeket kezelő bármely orvosnak, az ilyen betegek gondozása során,